

attamen *absolutam* possibilitatis entitatem validissime et acriter insectatur, solideque dissolvit Storchenavii argumentum

firmat, dum ad propositas difficultates, quasi nempe *ratio circuli, duo et tria sunt quinque; et ipsa universalia forent varitates per se aeternae*; sic respondet ad 1^m Dicendum, quod RATIO CIRCULI, ET DUO ET TRIA ESSE QUINQUE, *hobent aeternitatem in mente divina*. Ad 2^m vero: *Universale dicitur esse ubique et semper, in quantum universalia abstrahuntur ab hic et nunc; sed ex hoc non sequitur EA ESSE AETERNA, nisi in intellectu si quis sit aeternus*. Atque dicta hoc numero sola per se sufficere videntur, ad respuendam logicam possibilitatis entitatem ab intelligibilitate divini esse omnimode independentem, et aeternam.

4°. Tandem quod possibilitas ista, seu realitas quaedam logica, non sit *per se* exemplar vel ratio, ad cuius similitudinem Deus res creavit, sed ipsum *esse divinum*, seu ideas ac rationes divini intellectus esse huiusmodi exemplar, manifestissime apparet ex quaest. 15. art. 2. in corp.: *Potest autem cognosci [essentia Dei a Deo] non solum secundum quod in se est, sed secundum quod est participabilis secundum aliquem modum similitudinis a creaturis*. Unaquaeque autem creatura habet propriam speciem, secundum quod aliquo modo participat divinae essentiae similitudinem. Sic igitur in quantum Deus cognoscit suam essentiam ut sic imitabilem a tali creatura, cognoscit eam ut propriam rationem et ideam huius creaturae: et similiter de aliis. Ubi etiam adfertur quod dicit S. Augustinus (Lib. 83. Quaest. quaest. 46.): *Idea sunt principales quaedam formae, vel rationes rerum stabiles atque incommutabiles quia ipsae formatae non sunt, ac per hoc aeternae, ac semper eodem modo se habentes, quae divina intelligentia continentur*. Sed cum ipsae neque orientur, neque intereant, secundum eas tamen formari dicitur omne quod oriri vel interire potest, et omne quod oritur et interit. Quibus addi possunt alia S. Augustini verba ex eodem loco [Lib. 83. QQ.] in eundem sensum; *Apud te (Deum) rerum omnium mutabilium immutabiles manent origines; rerum omnium instabilium sunt causae; et omnium irrationalium et temporalium sempiternae vivunt rationes . . . Has autem rationes ubi arbitrandum est esse nisi in mente Creatoris? non enim extra se positum quidquam intuebatur, ut secundum id constitueret, quod constituerebat*. Praeterea S. Thomas quaerens (quaest. 44. art. 3.), utrum causa exemplaris sit aliquid praeter Deum, et supponens necessitatem cuiusdam exemplaris, ut effectus determinatam formam consequatur, ita disserit: *manifestum est autem quod ea, quae naturaliter fiunt determinatas formas consequantur*. Haec autem formarum determinatio oportet, quod reducatur, sicut in primum principium in divinam sapientiam, quae ordinem universi excogitavit. . . Et ideo oportet dicere quod in divina sapientia, sint rationes omnium rerum,

petitum a limitatione divinae potentiae. Et sane, ut cum eodem auctore loquamur, unica Storchenavii probatio in eo

quas supra diximus (quaest. 15 art. 1.) *ideas id est, formas exemplares in mente divina existentes. Quae quidem licet multiplicentur secundum respectum ad res; tamen non sunt realiter aliud a divina essentia. prout ejus similitudo a diversis participari potest diversimode. Sic igitur ipse Deus est primum exemplar omnium*. Ne autem haec similitudo rerum ad divinam essentiam, materiali quodam modo intelligatur, subdit in responsione ad 1^m Dicendum, quod licet creaturae non pertingant ad hoc, quod sint similes Deo secundum suam naturam similitudine speciei, . . . attingunt tamen ad ejus similitudinem, secundum repraesentationem rationis intellectus a deo.

Quod itaque solet opponi, quasi S. Thomas [part. 1. quaest. 19. art. 1. ad 3.] diceret: *Veritas est in intellectu, quia res est*; hoc loco quoad verba ipsa non invenitur: quoad sensum autem, si in contextu accipiatur, contrarium potius probat, nec est ad rem. Contrarium probat; ita enim loquitur S. Doctor: *licet veritas intellectus nostri a re causetur, non tamen oportet, quod in re per prius inveniat ratio veritatis*. Non est ad rem; quia hic sermo fit de intellectu nostro, a quo certe, sicut et a quocumque intellectu creato, veritas in suo esse non pendet, uti ibidem ad 1^m asseritur. Pendere autem veritatem a comparatione ad intellectum divinum, et in responsione ad 2^m et in corpore articuli expresse dicitur: *Res naturales dicuntur esse verae, secundum quod assequuntur similitudinem specierum, quae sunt in mente divina*. Dicitur enim verus lapis, quia assequitur propriam lapidis naturam, secundum praekonceptionem intellectus divini.

Similiter quod habet S. Thomas quaest. 25. art. 3. in corp. *Relinquitur igitur, quod Deus dicatur omnipotens, quia potest omnia possibilis absolute. . . Dicitur autem aliquid possibile vel impossibile absolute, ex habitudine terminorum*; nullam difficultatem continet: est enim ibi sermo, ut patet ex contextu, de modo quo nos debeamus apprehendere possibilitatem in abstracto, quando dicimus, quod *Deus sit omnipotens, quia potest facere omnia possibilis*; non autem de eo, an possibilitas habeat aliquod esse logicum independens omnino a Deo.

Facta hac animadversione circa doctrinam S. Thomae in praesenti quaestione mirum non erit, tot profundos et graves auctores, quos in fundamento indicamus, nostram sententiam docuisse. Haec minime latuit mentem quoque satis profundam Leibnitzii. Etenim sic disserit (Oper. omn. tom. 1. pag. 265. §. 184.): *Consultum non esse, penitus ultra Deum progredi: nec cum Scotistis quibusdam dicendum esse, quod aeternae veritates substitutur forent, etiamsi nullus intellectus, ne divinus quidem, extaret. Nam uti mea fert sententia, intellectus divinus est, qui verita-*

fundatur, quod si non daretur possibilitas intrinseca [intellige, tanquam aliquid in se absolutum, etc.] omnipotentia Dei limitaretur; quia scilicet in hoc casu, neque daretur impossibilitas intrinseca, ac proinde unica ratio, cur aliquid existere nequeat, esset carentia virtutis in Deo, seu limitatio ejus virtutis (1). At hujusmodi ratiocinatio in primis supponit impossibilitatem quoque, tamquam aliquid *absolutum*, et Deo prorsus extrinsecum, quod majorem adhuc involvit absurditatem, cum impossibilitas non est ratione sui intelligibilis, multoque minus potest esse *entitas absoluta*. Deinde, sive dicatur ideo aliquid non posse existere, quia Deus illud efficere nequit, sive quia entitas illa contradictoria, id est impossibilitas, Deo divinaeque virtuti adversatur; in utroque casu divina limitaretur virtus, seu de impotentia argueretur. Vera namque et unica ratio, ob quam impossibilia nequeant a Deo produci seu effici, illa est, quam adfert doctissimus Baldinotti loco superius indicato, quamque retulimus numero 14° praecedenti, scilicet, quia absurdum est, pro termino virtutis et actionis infinitae statuere *nihilum absolutum et negativum*, seu ipsum *impossibile*; cum posse efficere contradictoria, et nihil prorsus posse efficere idem omnino sit. Praeterea advertendum est, quod Storchenau, ut colligitur ex scholio (§. 30. ejusdem sect. et capituli) confundat hanc quaestionem cum illa, quam exposuimus numero praecedenti nuper indicato, nullamque mentionem fatiat hujus essentialis distinctionis; cum tamen aliud omnino sit dicere, quod possibilitas vel impossibilitas non pendeat prorsus a voluntate, seu omnipotentia divina: aliud, quod neque pendeat ulla ratione ab intellectu divino. Quamvis enim vo-

TUM AETERNARUM REALITATEM *facit*: quamvis ejus voluntas nullam hic partem sibi vindicet. Omnis REALITAS in aliqua RE EXISTENTE fundari debet. Verum quidem est, atheum esse posse geometram. Sed si DEUS NULLUS FORET, NULLUM ESSET OBJECTUM GEOMETRIAE, ET SINE DEO NIHIL NON MODO EXISTENS, SED NE POSSIBILE QUIDEM FORET. Id tamen non obstat, quominus ii, qui rerum inter se et cum Deo nexum non vident, certas quasdam scientias intelligere possint, quamvis primam earum originem, quae in Deo est, non percipiant. Aristoteles, etsi nec ipse satis eam cognoverit, aliquid tamen affine optimumque dixit, cum principia scientiarum particularium agnovit a superiori aliqua pendere scientia, quae iis rationem det; haecque scientia superior habere debet ens pro materia, in qua versatur adeoque DEUM TOTIUS ESSENTIAE FONTEM.

(1) Ontologiae; sect. 2. cap. 1. §. 30 et seqq.

luntas et intellectus, in Deo sint *realiter* unum et idem, *virtualiter* nihilominus, ut alias videbimus, distinguuntur; quodque uni eorum non convenit potest convenire alteri, sic intellectus divinus cognoscit etiam omnia mala moralia quamvis divina voluntas ea revera nolit. Ad *intellectum* autem divinum *materialiter* spectatum, potius quam ad *esse* divinum *simpliciter*, reducimus omnem possibilitatis realitatem, tamquam ad fundamentum, quia intellectus proximior dicit respectum ad intelligibilitatem.

19. Dices 1°. Nonne possumus, debemus, et revera cogitamus de possibilitate, etiam praescindendo ab intellectu divino? 2°. Intellectus divinus dicitur cognoscere possibilia, eaque supponere tamquam objectum suae cognitionis; *non ideo enim aliquid est cognoscibile, quia cognoscitur, sed ideo cognoscitur, quia cognoscibile*, ut per commune axioma. 3°. Essentia et natura entium, consistens in convenientia notarum, dicitur esse immutabilis et aeterna, ita ut nec mutari, nec aliter a Deo ipso cognosci potuerit. 4°. Si essentiae rerum penderent ab intellectu et *esse* divino, admitteretur pantheismus. Ergo possibilitas, etc.

Res. ad 1.^m Quaeritur an natura possibilitatis sit talis, ut habeat suam *entitatem* realiter distinctam ab intellectu divino, non autem, an nos possimus eam apprehendere, etiam praescindendo ab intellectu divino: hoc utique fit et fieri potest, sed tunc praescindimus quoque a quaestione de natura ipsius possibilitatis, et potius ex ejus supposito conceptu, sicut fecit Clar. Gerdil superius laudatus, ipsam Dei existentiam evincimus.

Ad 2.^m *Dist.* cognoscere possibilia, eaque supponere tamquam objectum suae cognitionis, etc. quasi esset aliquid realiter distinctum ab ipso intellectu divino, *nego*: virtualiter distinctum ab ipsa cognitione, *conc.* Rectissime dicitur, Deum cognoscere possibilia, eaque supponere tamquam objectum, quia intellectus divinus *formaliter* spectatus; seu *ut intelligens*, intelligendo non *facit* ipsam convenientiam notarum, quae productione non eget, cum sit mere intelligibilis (ut sapienter monet Lessius loco superius indicato, dum ait: *Esse enim possibile, quia tale, nec potest esse terminus productionis, nec potest habere causam effectivam*), sed eam *supponit*, non quidem extra se, verum in conceptibus suae divinae sapientiae entitative spectatis. Unde apposite diximus, possibilitatem pendere ab intellectu divino *entitative* seu *materialiter* spectato, non vero *formaliter*. Praeterea Deus e-

tiam dicitur cognocere se ipsum, suique intelligibilitatem supponere tamquam *objectum* suae cognitionis: num ideo dicendum erit, intelligibilitatem Dei esse aliquid ab ipso Deo realiter distinctum? Hinc patet, quo sensu sumendum est memoratum axioma, illud applicando ad cognitionem possibilitatis, relate ad Deum; aliud est enim loqui de divino, aliud de creato intellectu, qui utique non habens plenitudinem realitatis in se ipso, neque entitative spectatus praefinet in se veritatem et intelligibilitatem rerum, vel possibilitatis (1).

Ad 3^m dico, verissimum esse effatum: sed ratio ob quam verum sit, patet ex nuper dictis; quia scilicet Deus conceptus aeternos et immutabiles suae divinae sapientiae, qui sunt prototypa omnis convenientiae, quae in essentia et natura rerum habetur, nec mutare, nec aliter ac sunt apprehendere potest; non vero quasi possibilitas esset omnimode ab ipso independens. Hinc etiam colliges, quomodo voluntas divina in producendis rebus non dirigatur ab aliquo sibi extrinseco, sicut esset ista *entitas* possibilitatis, sed unice ab intellectu divino, qui exhibet ei, quae juxta conceptus, seu ad normam divinae intelligentiae et sapientiae sunt producibilia.

Quod 4° opponitur, mera calumnia est. Licet enim convenientia notarum essentiam rerum constituens pendeat, modo nunc explicato, ab intellectu divino, non tamen Deus res creando, aut suos conceptus creat, aut suum esse in frustra scindit et in res convertit, quod esset utique pantheismum admittere; sed tribuit existentiam rebus a se realiter distinctis, seu facit ut sint actu ad extra, quae simpliciter non erant, juxta conceptus, seu ad normam suae divinae sapientiae non vero ad normam cujusdam cognoscibilitatis sibi extrinsecae, sive possibilitatis, quae non nisi per absurdum spectaretur tamquam *subjectum*, sive *materia* ex qua Deus res efformavit. Nam revera res non fiunt *ex possibilitate* sed *ad instar possibilitatis*, et esse possibilitatis logicum idem remanet etiam post productionem vel creationem rei; non enim ex eo quod aliquid actu producat evadit impossibile. Praeterea, cum possibilitas sit revera quaedam realitas, si *ex possibilitate* res formarentur, tunc creatio non fieri revera ex praesupposito simpliciter *nihilo* sive, ut ajunt,

(1) Confer quae diximus *Logic.* Part. 2. art. 1. §. 1. n. 32.

ex nihilo subjecti et sui. Quatenam sit autem vera origo pantheismi, nunc iterum a philosophis quibusdam Germanis aliisque in medium revocati, alibi videbimus (1): Demum, quia Deus, utpote *plenitudo omnis realitatis* seu *perfectio- nis*, debet in se omnem *perfectionem simpliciter simplicem formaliter* praefinire, uti docent omnes philosophi et theologi, si hoc *materiali* quadam *ratione* intelligatur, etiam in sententia, quod *possibilitas* sit aliqua *entitas* extra Deum, posset quis *per absurdum* pantheismi monstrum obtrudere.

20. Proprietates illae, quibus sublatis perit totalis entis conceptus, nec amplius intelligitur quid sit illud ens, et quomodo ab aliis diversis discriminatur, *essentiam* ejus constituunt. Si considerentur hujusmodi proprietates tamquam fons earum operationum, quae a tali ente, vel mediante ipso ponuntur aut poni possunt, dicuntur *natura*, quamvis *naturae* nomen etiam diversa alia significet (2). Proprietates istas essentialis revera in rebus deprehendimus: ergo conceptus isti non sunt mere subjectivi, sicut vellet Kant, et arbitrarii ac chimaerici, vel nomina tantum et merum figmentum scholasticorum, sicut Loke et alii opinantur, sive sermo fiat de *essentia reali*, sive *notionali*, quam per injuriam *nominalem* vocant. *Essentia realis* omnia constitutiva entis, prout sunt vel in statu physico vel metaphysico includere debet; *notionalis* vero ea tantum, quae genus proximum et ultimam differentiam constituunt, aut quae per meram descriptionem solemus exhibere, quaeque nobis sufficiunt ad ens aliquod ab aliis cognitis distinguendum. Hinc, patet, quid veniat nomine *essentiae physicae* et *metaphysicae*, quamvis nomine istius intelligitur communiter una illa, vel plures proprietates entis, quae primo loco concipi debent, et a quibus ceterae omnes dimanant.

Essentia realis, cum debeat involvere omnia constitutiva entis, sive in abstracto sive in concreto, a nostro conceptu non pendet, neque proinde est quid arbitrarium, aut figmentum

(1) Uberius istud declaramus inferius *Psycholog.* Cap. III. Art. 2.

(2) Praeter acceptionem vocis *natura*, pro *principio operationum alicujus entis*, sumitur quoque 1.º pro *complexu omnium hujus mundi etiam*; 2.º pro *principio generali omnes res moderante*; quo sensu nequit significare nisi *Deum*; 3.º pro *aptitudine ad aliquid praestandum, distincta ab arte*; 4.º per oppositionem ad ea, quae sunt aut fiunt *supernaturali* modo. etc.

tantum. *Notionalis*, si excipias entia artefacta et idealia, licet plerumque non adaequet realem, quia intima constitutio seu natura physica rerum communiter nos latet, attamen nequit pariter dici esse *nomen* dumtaxat, aut aliquod inventum scholasticorum, cum notae genericae et specificae per quas exhiberi solet, a parte rei fundamentum agnoscunt. Sic e. g. essentia hominis per *animal rationale* expressa, quamvis forte sit inadaequata, est nihilominus objective etiam realis.

21. Atque hic componendae sunt assertiones veterum et recentiorum philosophorum. Isti enim indiscriminim contendunt, essentias rerum mutari posse et pendere a nostro conceptu, quod verum tantum erit de essentia notionali, quando est inadaequata, cui quandoque aliud forte constitutum addendum foret, ut entia possent distingui: illi vero indiscriminim contendebant, essentias esse immutabiles, necessarias, aeternas, etc. Hoc verissimum est de essentia reali et metaphysica, accepta nempe pro sola convenientia notarum in abstracto spectata, juxta modum in praecedentibus numeris 16. 17. 18. et 19. ad 3^m expositum: minime autem de essentia notionali et physica seu existente. Deus enim, quamvis non poterat notas repugnantes conjungere, poterat tamen tale determinatum ens producere vel non producere, hunc vel illum perfectionum gradum illi tribuere, juxta diversos fines suae divinae sapientiae.

22. Quaeri etiam solet a philosophis, num *existentia* addat aliquid *essentiae* rerum. Verum hic opus est distinctione et omnis disputatio evanesceat. Si enim *essentia* consideretur in abstracto et pro sola possibilitate seu convenientia, qua proprietates rei, ut tales, sunt compossibiles praescindendo ab existentia, tunc certum est, existentiam esse plus quam solam essentiam et possibilitatem, sicut *esse* est plus quam *non esse*. Quod si essentia accipiatur pro ipsis proprietatibus quae *actu* naturam entis physici constituunt, tunc nulla est ratio distinguendi essentiam istam actualem ab *existentia*, quasi nempe haec esset entitas quaedam realis, seu forma superaddita essentiae. Etenim optime intelligo, ens aliquod existere, dummodo ejus proprietates essentiales in rerum ordine ponantur, seu reducantur ad actum. Unde compositum ex *essentia actuali* et *existentia* est tantum metaphysicum; haec enim duo ratione nostra dumtaxat distinguuntur. Quod vero existentia sit contingens, mutabilis, etc. essentia autem necessaria, immutabilis, etc. id explica-

tur ratione diversi status, ad quem hujusmodi expressiones referuntur.

ARTICULUS III.

DE SUBSTANTIA, SUBSISTENTIA, SUPPOSITO ET PERSONA.

23. Reflexione adhibita super conceptus nostros objective reales, satis claram et distinctam *substantiae* et *modi*, seu *qualitatis* vel *accidentis* notionem comparamus. Animum nostrum diversarum affectionum suarum subjectum esse, et ab ipsis, saltem determinate acceptis, in existendo independentem, evidenter cognoscimus: ille enim semper est idem; istae diversas vicissitudines subeunt, et ab illo sejunctae, velut per se existentes concipi nequeunt. Idem dicatur de globulo e. g. eburneo, cujus materia semper remaneret eadem, quamvis figura, color, magnitudo, etc. continuo mutarentur: ergo animus noster e. g. et materia illius globuli a proprietatibus indicatis in existendo non pendent. Aliud igitur est, quod *per se* existit, nec indiget alio cui inhaereat, et *substantia* dicitur, quam proinde recte definies: *ens reale per se, seu in se existens, non indigens alio, cui inhaereat velut subjecto*: aliud est, quod *non existit nisi in alio, tamquam subjecto*: et dicitur *modus, modificatio, qualitas, vel accidens*. Definitio haec *substantiae*, ex ipsa genesi hujus notionis deprompta, indicat conceptum istum subjective et objective realem esse et universalissimum, optimeque determinantem, quid sit *substantia* per oppositionem ad *accidens*. Hinc parum moramur refellere definitiones alias non satis accuratas, sed potius indicando prius aliquid de qualitatibus secundariis, seu accidentibus corporeis, respondebimus postea difficultatibus illis, sive calumniis, quas Loke (1) alique contra doctrinam de substantiis congerunt (2).

(1) *Sur l'entendement humain*, liv. 2. ch. 23. §§. 1. 2. Item *Condillac, Traité des sensations*, 2. part. ch. 7. §§. 21. 22.

(2) Data a nobis *substantiae* definitio, licet tantum se habeat per oppositionem ad *accidens*, universalissima est, et vel ex indirecta, quod eam constituens in *existere per se*, seu *in se*, ad exclusionem subjecti cui inhaereat, Deum ipsum, cui etiam proprium est *per se* seu *in se* existere, sub se complectatur. Qui vero *substantiam* definiunt, quod sit *subjectum accidentium, subjectum inhaesionis, subjectum perdurabile et modificabile*; vel cum Cartesio: *Res illa, cui insunt formae sensibiles et attributa*; denomi-